

ΓΙΑΤΙ
ΕΙΜΑΙ
ΤΟΣΟ
ΣΟΦΟΣ

ΦΡΙΝΤΡΙΧ
ΝΙΤΣΕ

ΓΙΑΤΙ
ΕΙΜΑΙ
ΤΟΣΟ
ΣΟΦΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΥΗ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Σειρά: Πολύτιμοι λίθοι

Διευθυντής σειράς: Χάρης Βλαβιανός

Φρίντριχ Νίτσε, *Γιατί είμαι τόσο σοφός*

Μετάφραση: Εύη Μαυρομμάτη

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διόρθωση: Δημοσθένης Κερασιδής

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright© για τη μετάφραση Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2011

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Φεβρουάριος 2013

KET 7546 ΚΕΠ 64/13

ISBN 978-960-16-4259-8

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Εισαγωγικό σημείωμα

9

*Ίδε ο άνθρωπος
Πώς γίνεται κανείς αυτό που είναι*

Πρόλογος

19

Γιατί είμαι τόσο σοφός

29

Γιατί είμαι τόσο έξυπνος

62

Γιατί γράφω τόσο καλά βιβλία

108

Γιατί είμαι ένα πεπρωμένο

132

7

*Το λυκόφως των ειδώλων
ή πώς φιλοσοφεί κανείς με το σφυρί*

Ρήσεις και βέλη

157

Οι τέσσερις μεγάλες πλάνες

167

Το σφυρί μιλά

189

Η θέληση για δύναμη

III. Κριτική της φιλοσοφίας

193

Σημειώσεις

287

Εισαγωγικό σημείωμα

Πώς θα μπορούσε κανείς να περιγράψει ικανοποιητικά τον Νίτσε, περιοριζόμενος στις λίγες μόλις σελίδες ενός εισαγωγικού σημειώματος; Αναζητώντας την αρχή του νήματος, κάνω το λάθος να ανοίξω μια εγκυκλοπαίδεια στο λήμμα «Νίτσε, Φρίντριχ». Διαβάζω: «Ο Γερμανός φιλόσοφος του δεκάτου ενάτου αιώνα γεννήθηκε στο Ρέκεν της Πρωσικής Σαξονίας και πέθανε το 1900 στη Βαϊμάρη». Αυτή η απλή και τυπική εναρκτήρια φράση έρχεται να πυροδοτήσει δύο ερωτήματα:

Ήταν πράγματι ο Νίτσε Γερμανός; Σύμ-

φωνα με το γενεαλογικό του δέντρο, το οποίο πηγαίνει πίσω έως τον δέκατο έκτο αιώνα, όλοι οι πρόγονοί του ήταν Γερμανοί. Ο ίδιος ο Νίτσε όμως, σε ηλικία είκοσι τεσσάρων ετών, οπότε και ανέλαβε τα καθήκοντά του ως καθηγητή Κλασικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας, αποποιήθηκε την πρωσική του υπηκοότητα και έμεινε επισήμως άπατρις για όλη την υπόλοιπη ζωή του. Στο *Ίδε ο άνθρωπος* μάλιστα (βλ. «Γιατί είμαι τόσο σοφός», παρ. 3), ισχυρίζεται πως είναι ένας «*pur sang* [καθαρόαιμος] Πολωνός ευγενής, στις φλέβες του οποίου δεν υπάρχει ούτε μία σταγόνα κακού αίματος, πόσω μάλλον γερμανικού», και λίγο παρακάτω δηλώνει πως «τη μικρότερη συγγένεια την έχει κανείς με τους γονείς του: θα ήταν το πιο ακραίο σημάδι μικρότητας το να νιώθει κανείς συγγενής με τους γονείς του».

Ήταν πράγματι ο Νίτσε φιλόσοφος; Θα ήταν μάλλον λάθος να θεωρήσουμε τον Νίτσε φιλόσοφο, με τη στενή έννοια του όρου. Κατ' αρχάς

δεν ανήκε σε κανένα φιλοσοφικό σύστημα, δεν επιδίωξε να συμπληρώσει κανέναν φιλοσοφικό χάρτη, δεν προσκολλήθηκε σε καμιά πεποιθήση, ούτε καν δική του, δεν ήθελε να έχει οπαδούς. Ο Νίτσε έθεσε σε κίνδυνο την ίδια του τη ζωή, για να επιδοθεί, με το πνεύμα του ελεύθερο, στο ξέφρενο αιώνιο κυνήγι της αλήθειας. Η σχέση του με την αλήθεια ήταν ένα αδηφάγο και ανεξάντλητο πάθος. «Πόση αλήθεια αντέχει, πόση αλήθεια τολμάει ένα πνεύμα;» Αυτό το ερώτημα ήταν για κείνον το πραγματικό μέτρο όλων των αξιών.

Ο Φρίντριχ Νίτσε έζησε πεθαίνοντας και γεννήθηκε μετά τον θάνατό του, πράγμα που είχε προβλέψει άλλωστε (βλ. *Ιδε ο άνθρωπος*, «Γιατί γράφω τόσο καλά βιβλία», παρ. 1). Στις 14 Ιουνίου του 1879 υπέβαλε την παραίτησή του στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας λόγω της επιδεινωμένης κατάστασης της υγείας του. Τα επόμενα δέκα χρόνια, δηλαδή

έως το 1889, έζησε ως περιπλανώμενος στο-
χαστής: Βενετία, Νίκαια, Σορρέντο, Σιλς
Μαρία, Τορίνο. Αυτά είναι μερικά από τα μέρη
που επισκέφθηκε, στην προσπάθειά του να
βρει έναν τόπο του οποίου το κλίμα θα του
χάριζε ένα διάλειμμα από τους αδιάκοπους
σωματικούς πόνους που τον βασάνιζαν. Πα-
ντού όμως τον ακολουθούσε το ίδιο σκηνικό:
το φτωχικό δωμάτιο με τα σκοροφαγωμένα
έπιπλα, τα άπειρα φάρμακα στα ράφια για
τους πονοκεφάλους, τους σπασμωδικούς εμε-
τούς, τη δυσπεψία, την αϋπνία, η εξασθενη-
μένα όρασή του που άγγιζε τα όρια της τύ-
φλωσης κι εκείνη η φοβερή μοναξιά.

Ωστόσο μόνο τότε, δηλαδή όταν διέρρηξε
κάθε δεσμό με το παρελθόν του, με την πα-
τρίδα του, με τον χριστιανισμό και την ηθική,
κατάφερε να μεταμορφωθεί, να αποκτήσει
συνείδηση της ελευθερίας του και να στρέψει
το βλέμμα του προς το μέλλον. Η εκρηκτική
δύναμη του πνεύματός του δε στράφηκε μόνο
προς τα έξω αλλά και προς τον ίδιο του τον

εαυτό. Πόσες φορές δε χρειάστηκε να γκρεμιστεί και να αναγεννηθεί! Και η κάθε φορά ήταν ακόμα πιο σφοδρή, ακόμα πιο βίαιη από την προηγούμενη.

Αυτή η μοναξιά όμως, την οποία άλλοτε είχε τόσο μεγάλη ανάγκη και μάλιστα υπέφερε μακριά της, μέσα στην οποία συντελέστηκαν οι συχνά βίαιες και επώδυνες μεταμορφώσεις του πνεύματός του, έμελλε, στην έσχατη μορφή της, να μετατραπεί σε υπέρτατη και τρομακτική εγκατάλειψη. Σε επιστολή του προς τον Όβερμπεκ, τον Ιούνιο του 1887, γράφει: «Ύστερα από μια τέτοιου είδους επίκληση, όπως αυτή του Ζαρατούστρα μου, η οποία γεννήθηκε από τα κατάβαθα της ψυχής μου, ποιος να το περίμενε ότι δε θα άκουγα ούτε μία λέξη για απάντηση, τίποτα, τίποτα, πάντα μόνο τη βουδή μοναξιά, που τώρα πια είναι χίλιες φορές πιο μεγάλη—έχει κάτι το ασύλληπτα τρομακτικό, μπορεί να καταστρέψει ακόμα και τον πιο δυνατό άνθρωπο—, αχ, κι εγώ δεν είμαι ο “πιο δυνατός”! Έκτοτε αισθάνομαι σαν να είμαι θα-

νάσιμα πληγωμένος, εκπλήσσομαι που ζω ακόμα. Αλλά, γι' αυτό δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, ζω ακόμα: ποιος ξέρει τι άλλο πρέπει να ζήσω!».

Έπειτα από πολλά χρόνια ατελείωτων διαδρομών από πόνο σε πόνο, ανακάλυψε το νόημα αυτού του πόνου αλλά και την ηδονή της ίασης. Η λέξη «υγεία» έγινε το λάβαρό του, έγινε το νόημα του σύμπαντος και ο σκοπός της ζωής. Στην περίπτωση του όμως, αυτή η σπουδαία υγεία, που τόσο θερμά εγκωμίασε στο *Ίδε ο άνθρωπος*, δεν ήταν παρά μια επινοημένη υγεία. Αυτό που εκείνος έβλεπε σαν φως δεν ήταν παρά οι τελευταίες αναλαμπές πριν από το απόλυτο σκοτάδι. Ένα σκοτάδι το οποίο ίσως ήταν επιλογή, ίσως ήταν το τελευταίο του καταφύγιο.

Από αυτή τη βασανιστική αλλά και πυρετικά παραγωγική περίοδο της ζωής του προέρχονται και τα αποσπάσματα των έργων που περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο.

Στον Αναγνώστη μου
Δόντια γερά κι ένα γερό στομάχι –
τούτα σου εύχομαι να έχεις!
Κι αν το βιβλίο μου κατάφερεις ν' αντέξεις,
θα τα πας, χωρίς άλλο, και με μένα καλά!
(Φρ. Νίτσε, Χαρούμενη Επιστήμη, 1881.)

Εύη Μαυρομάτη

Ίδε ο άνθρωπος¹
Πώς γίνεται κανείς αυτό που είναι²

Πρόλογος

1

Προβλέποντας ότι θα πρέπει σύντομα να θέσω στην ανθρωπότητα το πιο επαχθές αίτημα που της υποβλήθηκε ποτέ, μου φαίνεται απολύτως απαραίτητο να πω ποιος είμαι. Κατ' ουσίαν, αυτό θα έπρεπε να είναι ήδη γνωστό: διότι δεν άφησα τον εαυτό μου «χωρίς μαρτυρία».³ Ωστόσο η δυσαναλογία ανάμεσα στο μεγαλείο της αποστολής μου και στη μικρότητα των συγκαιρινών μου εκφράστηκε με το γεγονός ότι ούτε με άκουσαν ούτε καν με είδαν. Ζω από μέρα σε μέρα με την πίστωση που δίνω στον

εαυτό μου. Μήπως είναι απλώς μια προκατά-
ληψη το ότι ζω;... Αρκεί μόνο να μιλήσω με
κάποιον από τους «μορφωμένους» που έρχονται
το καλοκαίρι στο Άνω Ενγκαντίν,⁴ για να πει-
στώ ότι δε ζω... Υπό αυτές τις συνθήκες, υπάρ-
χει ένα καθήκον εναντίον του οποίου εξεγείρο-
νται κατ' ουσίαν οι συνήθειές μου και, ακόμα
περισσότερο, η περηφάνια των ορμέμφυτών
μου, δηλαδή το καθήκον να πω: *Ακούστε με!
Διότι είμαι αυτός κι αυτός. Μη με συγχέετε,
προπάντων, με κάποιον άλλον!*

2

Για παράδειγμα, δεν είμαι καθόλου ένα σκιά-
χτρο, ένα τέρας ηθικής — μάλιστα, είμαι μια
φύση αντίθετη προς αυτό το είδος ανθρώπου
που μέχρι τώρα έχει τιμηθεί ως ενάρετο. Με-
ταξύ μας, μου φαίνεται ότι ακριβώς Αυτό απο-
τελεί μέρος της περηφάνιας μου. Είμαι μαθη-
τής του φιλόσοφου Διονύσου,⁵ θα προτιμούσα

να είμαι ακόμα και σάτυρος παρά άγιος. Όμως πρέπει να διαβαστεί αυτό το κείμενο. Ίσως τα κατάφερα, ίσως αυτό το κείμενο να μην είχε κανένα άλλο νόημα από το να εκφράσει τούτη την αντίθεση με έναν χαρούμενο και φιλικό προς τους ανθρώπους τρόπο. Το τελευταίο πράγμα που θα υποσχόμουν εγώ θα ήταν να «βελτιώσω» την ανθρωπότητα. Εγώ δεν πρόκειται να στήσω νέα είδωλα· ας μάθουν τα παλιά τι σημαίνει να έχουν πήλινα πόδια. Το γκρέμισμα των ειδώλων (η δική μου λέξη για τα «ιδεώδη») — μάλλον αυτό είναι το έργο μου. Η πραγματικότητα απογυμνώθηκε από την αξία της, το νόημά της, την αλήθεια της, στο μέτρο που επινοήθηκε με ένα ψέμα ένας ιδεώδης κόσμος... Ο «αληθινός κόσμος» και ο «φαινομενικός κόσμος» — με άλλα λόγια: ο επινοημένος κόσμος και η πραγματικότητα⁶... Το ψέμα του ιδεώδους ήταν έως τώρα η κατάρρα που επικρέματο πάνω από την πραγματικότητα, μέσω αυτού του ψέματος η ανθρωπότητα έγινε κίβδηλη και ψεύτικη ως τα βαθύτερα ένστικτά της — σε

σημείο να λατρεύει αξίες αντίθετες από εκείνες που θα της εξασφάλιζαν την ευημερία, το μέλλον, το υψηλό δικαίωμα σε ένα μέλλον.

3

— Εκείνος που ξέρει να αναπνέει τον αέρα των κειμένων μου γνωρίζει ότι είναι αέρας των υψών, αέρας δυνατός. Πρέπει να είναι κανείς πλασμένος γι' αυτόν, αλλιώς διατρέχει τον όχι και τόσο μικρό κίνδυνο να κρυολογήσει. Οι πάγοι είναι κοντά, η μοναξιά τεράστια — όμως πόσο ήρεμα αναπαύονται όλα τα πράγματα μέσα στο φως! Πόσο ελεύθερα αναπνέει κανείς! Πόσα πράγματα αισθάνεται κανείς κάτωθέ του! — Η φιλοσοφία, όπως την έχω κατανοήσει και διώσει ως τώρα, σημαίνει να ζεις με τη θέλησή σου στους πάγους και στα ψηλά βουνά — να αναζητάς στην ύπαρξη καθετί ξένο και αμφίβολο, καθετί που μέχρι τώρα έχει αφοριστεί από την ηθική. Η μακρά εμπειρία που μου

πρόσφερε αυτού του είδους η περιπλάνηση στο απαγορευμένο με έμαθε να βλέπω τις αιτίες για την έως τώρα ηθικοποίηση και εξιδανίκευση με τρόπο πολύ διαφορετικό από τον επιθυμητό: η κρυμμένη ιστορία των φιλοσόφων, η ψυχολογία των μεγάλων ονομάτων τους μου φανερώθηκε. — Πόση αλήθεια αντέχει, πόση αλήθεια τολμάει ένα πνεύμα; Αυτό γινόταν για μένα ολοένα και περισσότερο το πραγματικό μέτρο των αξιών. Η πλάνη (η πίστη στο ιδεώδες) δεν είναι τύφλωση, η πλάνη είναι δειλία... Κάθε επίτευγμα, κάθε βήμα προς τα εμπρός στη γνώση, προκύπτει από το θάρρος, από τη σκληρότητα απέναντι στον εαυτό μας, από την καθαρότητα απέναντι στον εαυτό μας... Δεν αντιτίθεται στα ιδεώδη, απλώς φοράω γάντια ενώπιόν τους... *Nitimur in vetitum* [λαχταρούμε το απαγορευμένο]:⁷ με αυτό το έμβλημα θα υπερισχύσει κάποτε η φιλοσοφία μου, διότι αυτό που απαγορευόταν μέχρι τώρα για λόγους αρχής δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μόνον η αλήθεια.

— Ανάμεσα στα κείμενά μου ο Ζαρατούστρα μου ξεχωρίζει. Με αυτόν έκανα στην ανθρωπότητα το μεγαλύτερο δώρο που της έκαναν ποτέ μέχρι τώρα. Τούτο το βιβλίο, με μια φωνή που διατρέχει τις χιλιετίες, δεν είναι μόνο το πιο υψηλό βιβλίο που υπάρχει, το πραγματικό βιβλίο του αέρα των υψών —ολόκληρο το γεγονός «άνθρωπος» βρίσκεται κάτω από αυτό σε τεράστια απόσταση—, είναι και το πιο βαθύ, γεννημένο από τον μυχιότατο πλούτο της αλήθειας, ένα αστείρευτο πηγάδι στο οποίο όποιος κουβάς κατεβαίνει ανεβαίνει έπειτα γεμάτος με χρυσάφι και αγαθότητα. Εδώ δε μιλά κανένας «προφήτης», κανένα από εκείνα τα φρικτά υβρίδια της αρρώστιας και της θέλησης για δύναμη, τα οποία ονομάζονται ιδρυτές θρησκειών. Προπάντων πρέπει κανείς να ακούσει σωστά τον τόνο που βγαίνει από αυτό το στόμα, αυτόν τον αλκυόνειο τόνο, για να μην ακήσει οικτρά το νόημα της σοφίας του. «Τα

πιο ήρεμα λόγια είναι αυτά που φέρνουν την καταιγίδα, σκέψεις που έρχονται με πόδια περριστεριού οδηγούν τον κόσμο —».

Τα σύκα πέφτουν από τα δέντρα, είναι καλά και γλυκά: και καθώς πέφτουν, σκίζεται η ματιά τους φλούδα. Είμαι ένας βοριάς για τα ώριμα σύκα.

Έτσι, σαν τα σύκα, πέφτουν επάνω σας τούτες οι διδασκαλίες, φίλοι μου: ρουφήξτε τώρα τον χυμό τους και τη γλυκιά τους σάρκα! Φθινόπωρο είναι ολόγυρα και καθαρός ουρανός κι απομεσήμερο.

Εδώ δε μιλά ένας φανατικός, εδώ κανένας δεν κάνει «κήρυγμα», εδώ κανένας δεν απαιτεί πίστη: από μίαν απέραντη φωταύγεια και άβυσσο ευτυχίας πέφτει η μία σταγόνα μετά την άλλη, η μία λέξη μετά την άλλη — μια τρυφερή βραδύτητα είναι το τέμπο αυτών των λόγων. Τέτοιου είδους πράγματα φτάνουν μόνο

στα αυτιά των εκλεκτών· είναι ασύγκριτο προνόμιο να είσαι εδώ ακροατής· κανένας δεν έχει την ελευθερία να επιλέξει να έχει αυτιά για τον Ζαρατούστρα... Όλα αυτά όμως δεν κάνουν τον Ζαρατούστρα πλανευτή;... Τι λέει άραγε ο ίδιος, όταν επιστρέφει για πρώτη φορά στη μοναξιά του; Ακριβώς το αντίθετο απ' ό,τι θα έλεγε κάθε «σοφός», «άγιος», «λυτρωτής του κόσμου» και οποιοσδήποτε παρακμιακός⁸ σε ανάλογη περίπτωση... Όχι μόνο μιλά διαφορετικά, είναι και διαφορετικός...

Μόνος φεύγω τώρα, μαθητές μου! Κι εσείς φύγετε τώρα και να είστε μόνοι!⁹ Έτσι θέλω να γίνει.

Φύγετε μακριά από μένα και φυλαχτείτε από τον Ζαρατούστρα! Κι ακόμα καλύτερα: ντραπείτε γι' αυτόν! Ίσως σας εξαπάτησε.

Ο άνθρωπος της γνώσης πρέπει όχι μόνο να αγαπά τους εχθρούς του, πρέπει και να μπορεί να μισεί τους φίλους του.

Ντροπιάζει κανείς τον δάσκαλο όταν μένει

για πάντα μόνο μαθητής. Και γιατί δε θέλετε να μαθήσετε το στεφάνι μου;

Με σέβεστε: τι θα γίνει όμως αν μια μέρα ανατραπεί ο σεβασμός σας; Φυλαχτείτε μη σας καταπλακώσει κανένα άγαλμα!¹⁰

Λέτε ότι πιστεύετε στον Ζαρατούστρα; Όμως πόση σημασία έχει ο Ζαρατούστρα! Είστε οι πιστοί μου, αλλά πόση σημασία έχουν γενικά οι πιστοί!

Δεν είχατε αναζητήσει ακόμα τον εαυτό σας: τότε με βρήκατε. Έτσι κάνουν όλοι οι πιστοί· γι' αυτό αξίζει τόσο λίγο οποιαδήποτε πίστη.

Τώρα σας καλώ να με εγκαταλείψετε και να βρείτε τον εαυτό σας· και μόνον όταν όλοι σας θα με έχετε απαρνηθεί,¹¹ θα επιστρέψω σ' εσάς...

ΦΡΙΝΤΡΙΧ ΝΙΤΣΕ

Τούτη την τέλεια μέρα, που όλα ωριμάζουν και που δε μαυρίζει μονάχα το σταφύλι, έπεσε η ματιά του ήλιου πάνω στη ζωή μου: είδα πίσω μου, είδα μπροστά μου, ποτέ δεν είδα τόσο πολλά και τόσο καλά πράγματα μονομιιάς. Δεν έθαψα μάταια σήμερα το τεσσαρακοστό τέταρτο έτος μου, δικαιούμουν να το θάψω — ό,τι μέσα σε αυτό ήταν ζωή διασώθηκε, είναι αθάνατο. Η *Μεταξίωση όλων των Αξιών*,¹² οι *Διθύραμβοι του Διονύσου* και, προς αναψυχήν μου, το *Λυκόφως των Ειδώλων* — όλα δώρα αυτού του έτους, και μάλιστα του τελευταίου τριμήνου του! Πώς θα μπορούσα να μην είμαι ευγνώμων προς όλη τη ζωή μου; Κι έτσι αφηγούμαι στον εαυτό μου τη ζωή μου.

Γιατί είμαι τόσο σοφός

1

Η ευτυχία της ύπαρξής μου, η μοναδικότητά της ίσως, έγκειται στο μοιραίο που τη χαρακτηρίζει: είμαι, για να το εκφράσω υπό μορφήν αινίγματος, σαν τον πατέρα μου, ήδη πεθαμένος, και σαν τη μητέρα μου, ζω ακόμα και γερνώ. Τούτη η διπλή καταγωγή, ούτως ειπείν, από το ανώτατο και από το κατώτατο σκαλοπάτι στην κλίμακα της ζωής, παρακμιακός και ταυτοχρόνως απαρχή — αυτή, περισσότερο από καθετί άλλο, εξηγεί την ουδετερότητα, την ελευθερία από την όποια μεροληψία σε

σχέση με το συνολικό πρόβλημα της ζωής, που ίσως με διακρίνει. Για τα σημάδια της ανόδου και της πτώσης έχω την πιο λεπτή όσφρηση που είχε ποτέ άνθρωπος, είμαι ο *par excellence* [κατεξοχήν] δάσκαλος γι' αυτές – γνωρίζω και τις δύο, είμαι και οι δύο. – Ο πατέρας μου πέθανε σε ηλικία τριάντα έξι ετών: ήταν λεπτεπίλεπτος, αξιαγάπητος και φιλάσθενος, σαν ένα ον που ο μόνος προορισμός του ήταν να παρέλθει – μάλλον μια ευγενική ανάμνηση της ζωής παρά η ίδια η ζωή. Στην ίδια ηλικία που η ζωή του έφτασε στη δύση της, έφτασε στη δύση της και η δική μου: στα τριάντα έξι μου χρόνια έφτασα στο κατώτατο σημείο της ζωτικότητάς μου – εξακολουθούσα να ζω, χωρίς όμως να μπορώ να δω τρία βήματα πιο πέρα από μένα. Τότε –ήταν στα 1879– παραιτήθηκα από τη θέση του καθηγητή στη Βασιλεία, έζησα όλο το καλοκαίρι σαν σκιά στο Σαιν Μόριτς και τον επόμενο χειμώνα, που ήταν και ο φτωχότερος σε ήλιο από όλους όσους είχα ζήσει, σαν σκιά στο Νάουμπουργκ. Αυτό ήταν

το κατώτατο όριό μου: ο Ταξιδιώτης και η σκιά του¹³ γεννήθηκε κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου. Τότε αναμφίβολα ήξερα τα πάντα για τις σκιές... Τον επόμενο χειμώνα, τον πρώτο μου χειμώνα στη Γένοβα, εκείνος ο γλυκασμός και η πνευματικοποίηση, σχεδόν αναπόφευκτη συνέπεια μιας ακραίας ένδειας σε αίμα και μυς, δημιούργησαν τη Χαραυγή. Η απόλυτη φωτεινότητα και χαρά, ακόμα και η πληθωρικότητα του πνεύματος που αντικατοπτρίζεται στο εν λόγω έργο, εναρμονίζονται, στην περίπτωσή μου, όχι μόνο με την πιο βαθιά σωματική αδυναμία αλλά και με μια περίσσεια αισθήματος πόνου. Μέσα στα μαρτύρια, συνέπεια των οποίων ήταν ένας τριήμερος συνεχής πονοκέφαλος συνοδευόμενος από επώδυνους εμετούς με φλέματα — διέθετα τη διαύγεια ενός *par excellence* [κατεξοχήν] διαλεκτικού και μελετούσα με μεγάλη ψυχραιμία διάφορα πράγματα ως προς τα οποία, υπό καλύτερες συνθήκες υγείας, δεν είμαι δεινός αναρριχητής ούτε αρκετά εκλεπτυσμένος ούτε αρκετά ψυχρός.

Οι αναγνώστες μου ίσως γνωρίζουν μέχρι ποίου σημείου θεωρώ τη διαλεκτική ως σύμπτωμα παρακμής· για παράδειγμα, στην πιο διάσημη περίπτωση από όλες: στην περίπτωση του Σωκράτη. — Όλες οι παθολογικές διαταραχές του νου, ακόμα κι εκείνη η σχεδόν ληθαργική κατάσταση που προκαλεί ο πυρετός, ήταν ως εκείνη τη μέρα πράγματα εντελώς άγνωστα σε μένα, για τη φύση και τη συχνότητα των οποίων θα έπρεπε να ενημερωθώ μέσα από επιστημονικές οδούς. Το αίμα μου κυλάει αργά. Κανένας δεν μπόρεσε ποτέ να διαγνώσει πυρετό σε μένα. Ένας γιατρός που με κουράριζε επί πολύ καιρό ως περίπτωση νευροπαθούς είπε στο τέλος: «Όχι, δεν έχουν τίποτα τα νεύρα σας, εγώ είμαι ο νευρικός!». Δεν είναι δυνατόν να διαγνωστεί σε κανένα σημείο οποιουδήποτε είδους εκφυλισμός· καμία οργανικής φύσεως στομαχική διαταραχή, παρόλο που το γαστρεντερικό μου σύστημα, ως συνέπεια της γενικής μου εξάντλησης, είναι πολύ αποδυναμωμένο. Ακόμα και η πάθηση των ματιών μου, η οποία

ενίοτε προσεγγίζει επικίνδυνα τα όρια της τύφλωσης, είναι μόνον ένα αποτέλεσμα και όχι αιτία: οπότε με κάθε αύξηση της ζωτικότητάς μου αυξάνεται ξανά και η οπτική ικανότητά μου. — Ανάρρωση για μένα σημαίνει μια μακρά, πολύ μακρά σειρά ετών — σημαίνει δυστυχώς και υποτροπή, κατάπτωση, περίοδοι ενός είδους παρακμής. Ύστερα από όλα αυτά χρειάζεται να πω ότι είμαι έμπειρος σε ζητήματα παρακμής; Τα έχω συλλαβίσει και προς τα μπρος και προς τα πίσω. Ακόμα κι αυτή η «δαντελένια» τέχνη του συλλαμβάνειν και του κατανοείν εν γένει, αυτά τα δάχτυλα που είναι κατάλληλα για *puances* [λεπτές αποχρώσεις], αυτή την ψυχολογία τού να «βλέπω πίσω από τις γωνίες» και οτιδήποτε άλλο με χαρακτηρίζει τα έμαθα μόνο τότε, είναι το πραγματικό δώρο εκείνης της περιόδου κατά την οποία το καθετί σε μένα έγινε πιο εκλεπτυσμένο, η παρατήρηση καθ' εαυτήν, όπως και όλα τα όργανα της παρατήρησης. Να κοιτάζω μέσα από την οπτική του αρρώστου προς υγιέστερες έννοιες και

αξίες και, αντιστρόφως, να χαμηλώνω πάλι το βλέμμα από την πληρότητα και την αυτοπεποίθηση που προσφέρει η πλούσια ζωή στο μυστικό έργο του ενστίκτου της παρακμής — τούτη ήταν η πιο μακρά άσκησή μου, η πραγματική εμπειρία μου, κι αν έγινα σε κάτι αριστοτέχνης, είναι σε αυτό. Τώρα έχω την ικανότητα και τη γνώση να αντιστρέψω προοπτικές: πρώτος λόγος για τον οποίο ίσως μόνον εγώ δύναμαι να επιχειρήσω μια «μεταξίωση των αξιών».

2

Πέρα από το γεγονός ότι είμαι ένας παρακμιακός, είμαι επίσης και το αντίθετό του. Κι αυτό γιατί, μεταξύ άλλων, επέλεγα ενστικτωδώς πάντα το ορθό μέσο για να αντιμετωπίσω την άσχημη κατάστασή μου: ενώ ο παρακμιακός επιλέγει πάντα τα μέσα που είναι βλαβερά γι' αυτόν. Ως *summa summarum* [άθροισμα]

ήμουν υγιής, ως γωνία, ως ειδική περίπτωση ήμουν ένας παρακμιακός. Εκείνη η ενέργεια για την απόλυτη απομόνωση και απόσυρση από τις συνήθειες καταστάσεις, ο τρόπος με τον οποίο εξανάγκασα τον εαυτό μου να μη δέχεται πια να τον φροντίζουν, να τον περιποιούνται, να τον γιατροκομούν — όλα αυτά προδίδουν την απόλυτη βεβαιότητα του ενστίκτου για ό,τι ήταν τότε πάνω απ' όλα αναγκαίο. Ανέλαβα ο ίδιος τον εαυτό μου, επανέφερα τον εαυτό μου στην υγεία: απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό είναι —κάθε φυσιολόγος θα το παραδεχτεί— να είσαι κατ' ουσίαν υγιής. Ένα τυπικά ασθενικό πλάσμα δεν μπορεί να γίνει υγιές, πόσω μάλλον να θεραπεύσει τον εαυτό του· αντιστρόφως, για κάποιον που είναι τυπικά υγιής το να είναι άρρωστος μπορεί να αποτελέσει ακόμα και ένα δραστικό κίνητρο για ζωή, για περισσότερη ζωή. Πράγματι, έτσι μου φαίνεται τώρα εκείνη η μακρά περίοδος της αρρώστιας μου: ανακάλυψα, ούτως ειπείν, εκ νέου τη ζωή, συμπεριλαμβανομένου του εαυτού μου, γεύτηκα όλα

τα καλά, ακόμα και τα ασήμαντα πράγματα με τρόπο που άλλοι δε θα μπορούσαν εύκολα να τα γευτούν – δημιούργησα τη φιλοσοφία μου από τη θέλησή μου για υγεία, για ζωή... Διότι πρέπει να δοθεί προσοχή σε τούτο: τα χρόνια που η ζωτικότητα μου έφτασε στο κατώτατο σημείο της ήταν εκείνα όπου έπαψα να είμαι πεσιμιστής: το ένστικτο της αυτοανάρρωσης μού απαγόρευε να είμαι ένας φιλόσοφος της ανέχειας και της αποθάρρυνσης... Και τι είναι αυτό που μας επιτρέπει να αναγνωρίζουμε κατ' ουσίαν εκείνον που ευδοκίμησε; Το ότι ένας άνθρωπος που ευδοκίμησε λειτουργεί ευεργετικά στις αισθήσεις μας: το ότι είναι φτιαγμένος από ένα ξύλο συγχρόνως σκληρό, λεπτεπίλεπτο και εύοσμο. Του αρέσει μόνον ό,τι είναι ευεργετικό γι' αυτόν· η ευχαρίστησή του, η απόλαυσή του παύει όταν το μέτρο αυτού που είναι ευεργετικό γι' αυτόν ξεπεραστεί. Μαντεύει τα θεραπευτικά μέσα για την αντιμετώπιση κάθε σωματικής διαταραχής, εκμεταλλεύεται τα δυσάρεστα συμβάντα προς όφελός του· ό,τι δεν τον σχο-